

УДК 347.9

I. О. ІЗАРОВА

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: НАПРЯМИ ТА ОСНОВНІ ЗДОБУТКИ

Досліджено одну з найбільш актуальних проблем сучасного цивільного процесуального права, а саме тенденції розвитку цивільного процесуального права в європейських країнах – гармонізації цивільного процесуального права та її шляхів, а також аналізу результатів, яких було досягнуто.

Ключові слова: цивільне судочинство, цивільне процесуальне право, гармонізація цивільного процесуального права.

Изарова И. А. Гармонизация гражданского процессуального права в европейских странах: направления и основные результаты

Исследовано одну из наиболее актуальных проблем современного гражданского процессуального права, а именно тенденций развития гражданского процессуального права в европейских странах – гармонизации гражданского процессуального права и его направлений, а также анализа результатов, которые были достигнуты.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, гражданское процессуальное право, гармонизация гражданского процессуального права.

Izarova Iryna. The harmonization of civil procedure in european countries: ways and main results

The article is devoted to one of the most current trends in of civil procedural law in European countries – the harmonization of civil procedure and its directions, also analyzing the results that have been achieved.

Key words: civil procedure, civil procedure, harmonization of civil procedural law.

Однією із найбільш важливих сучасних напрямків розвитку цивільного процесуального права є гармонізація цивільного процесуального права, що зумовлена інтеграційними процесами, які закріплені в установчих договорах ЄС. Останнім часом саме в європейських країнах активно відбувається гармонізаційна робота і в результаті здійснено низку важливих для розвитку науки цивільного процесуального права проєктів. Дослідження напрямків і основних здобутків гармонізації цивільного процесуального права в європейських країнах є надзвичайно актуальним і важливим з огляду на перспективи подальшого розвитку вітчизняного цивільного процесуального законодавства та з огляду на євроінтеграційні процеси в Україні.

© ІЗАРОВА Ірина Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В європейській науковій літературі проблемам гармонізації цивільного процесуального права сьогодні приділяють достатню увагу¹; поряд із цим у сфері вітчизняної науки цивільного процесу ці питання можна цілком обґрунтовано віднести до малодосліджених².

Серед найбільших досягнень гармонізаційного процесу, що останнім часом інтенсивно відбувається в європейських країнах, варто виділити такі:

по-перше, це Рекомендації Ради Європи R (84) 5 *Principes de procédure civile propres à améliorer le fonctionnement de la justice* 1984 року³ та ALI-UNIDROIT *Principles of Transnational Civil Procedure* 2004 року⁴;

по-друге, це «*Approximation of Judiciary Law in the European Union*» за проектом Marcel Storme 1994 року⁵ та перші європейські процедури розгляду цивільних справ – *European Order for Payment Procedure*⁶ та *European Small Claim Procedure*⁷;

і по-третє, безумовно, це проект підготовки європейського модельного кодексу, який здійснюється ELI-UNIDROIT «*From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure*»⁸ та який, безумовно, стане вагомим здобутком гармонізації цивільного процесуального права.

Якщо звернутися до перших кроків із гармонізації цивільного процесуального права, то варто відзначити Рекомендації Ради Європи 1984 року «*Principes de procédure civile propres à améliorer le fonctionnement de la justice*» (Принципи цивільного процесу, спрямовані на покращення системи здійснення правосуддя). Завданнями цієї Рекомендації були: 1) спрощення доступу до правосуддя, полегшення здійснення громадянами права на судовий розгляд; 2) спрямування подальшого розвитку цивільного процесуального права на ефективне здійснення судочинства; 3) спрощення і створення більш гнучкого і оперативного цивільного судочинства при збереженні гарантій, наданих учасникам цивільного процесу і високого якісного рівня правосуддя; 4) забезпечення доступу сторін до спрощених форм судочинства і наділення суду повноваженнями здійснювати судочинство більш ефективно⁹.

Характеризуючи зазначені Принципи, можна відзначити, що вони містили певні рекомендації та застереження, спрямовані на забезпечення ефективного розгляду справи. Так, перший принцип встановлював вимоги або правила судового розгляду справи («розгляд справи, як правило, повинен відбуватися не більше, ніж у двох засіданнях: перше, можливо, попереднє слухання, яке має підготовчий характер, а друге – в якому досліджуються докази, проводиться їх оцінка, і, якщо можливо, ухвалюється рішення» та інші); другий принцип визначає принцип добросовісності («коли сторона порушила справу явно необґрунтова-

но, суд повинен мати повноваження розглядати відповідну справу в спрощеному порядку і накладити штраф на таку сторону або покласти на неї відповідні витрати); третій та четвертий принципи визначають роль судді в процесі («суддя повинен, принаймні, на попередньому слуханні, але, якщо це можливо, на всіх етапах процедури, брати активну участь у забезпеченні швидкого розгляду справи, враховуючи права сторін і принцип їх рівності» та інші); п'ятий принцип визначає правила доказування («якщо законом не передбачено інше, аргументи сторін, вимоги і інші докази повинні бути представлені якнайшвидше на початку процедури і в будь-якому разі до кінця стадії попереднього судового розгляду» та інші); шостий принцип визначає вимоги до судового рішення («рішення, як очікується, повинно бути ухвалене до кінця розгляду справи або негайно після цього» та інші); наступний сьомий принцип містить заходи попередження зловживання засобами правового захисту; і останні принципи визначають певні категорії справ і правила спрощеної процедури їх розгляду (зокрема, у разі надзвичайних ситуацій; коли право не оспорується; у трудових спорах, спорах про оренду житла, і тих, що впливають із сімейних правовідносин, про встановлення аліментів та інші), а також рекомендації про застосування сучасних технічних засобів при здійсненні правосуддя.

Принципи, дійсно, є менш конкретними і ширшими, ніж процесуальні правила, тому більш підходять для гармонізації цивільного процесуального права¹⁰. Європейські науковці відмічають істотну відмінність між фундаментальними та так званими «іншими» принципами цивільного судочинства: так, фундаментальні принципи цивільного судочинства можна розглядати як стандарти, ігнорування яких унеможливіє справедливий судовий розгляд, тоді як інші принципи, які не є фундаментальними, не ставлять під загрозу результати судового розгляду¹¹.

До фундаментальних принципів, як правило, відносять незалежність і неупередженість суду, право залучати адвоката і право бути почутим, тоді як до інших відносять мову судочинства¹². При цьому слід відмітити, що точний зміст переліку фундаментальних принципів цивільного судочинства є предметом наукових дискусій і тут важливе значення мають саме гармонізовані принципи та практика ЄСПЛ. Важливе значення, передусім, мають положення статті 6 Європейської конвенції¹³, оскільки саме на її підставі було розроблено детальну схему фундаментальних принципів, яких повинні дотримуватися суди держав-членів Ради Європи, отже, здійснюється гармонізуючий вплив на системи цивільного судочинства в Європі¹⁴.

Як наголошують розробники, саме в Принципах ALI-UNIDROIT, які стали наступним важливим кроком гармонізації цивільного проце-

суального права, поєдналися фундаментальні та інші принципи цивільного судочинства¹⁵. У 2004 році було реалізовано спільний проект Американського інституту права (ALI) та Міжнародного інституту уніфікації приватного права (UNIDROIT), в результаті якого було створено *The ALI / UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure*¹⁶.

Проект був підготовлений робочою групою, члени якої зустрічалися в цілому 20 днів в Римі впродовж 2000–2003рр., керівниками виступили Дж. Хазард-молодший, Р. Штюрнер та М. Таруффо. У групі були представники Аргентини, Бразилії, Франції, Німеччини, Італії, Японії та Швейцарії з одного боку, і з іншого боку – країни загального права, США та Англії¹⁷. При цьому, представники країн «загального права» переважали, але їх опоненти чинили істотний опір, тому повсюди була відчутна «стримуюча рука» континентального права, яка обмежувала загальне¹⁸.

Спочатку зазначений проект спрямовувався виключно на створення транснаціональних правил для міжнародних комерційних спорів, але пізніше, коли він у 2000 році був включений в рамки роботи UNIDROIT, почалася робота над транснаціональними принципами цивільного процесу. Вихідна ідея, яка підтримувалась членами групи, полягала в необхідності створення зводу процесуальних правил, які могли б застосовуватися в будь-якій процесуальній системі в будь-якому регіоні світу для вирішення спорів, що впливають з приватноправових спорів за участі осіб, які не є резидентами держави, суд якої наділений компетенцією із розгляду спору¹⁹.

Тобто, ці Принципи були спрямовані на створення системи, яку країна може запровадити для вирішення спорів, що виникають у міжнародних угодах, і спрямовуються до звичайних судів. У вступі було визначено, що принципи можуть бути реалізовані в національній правовій системі по-різному: або за законом, або як комплекс правил, або шляхом укладення міжнародного договору. Суди також можуть привести свою практику у відповідність із Принципами, особливо у разі погодження зі сторонами.

Структурно проект представляє собою 31 принцип із коментарями до них, а також вступ, де визначено сферу їх дії та імплементацію в національне право. Серед принципів були закріплені наступні: 1) незалежність, неупередженість і кваліфікація суду та суддів; 2) компетенція по відношенню до сторін; 3) процесуальна рівність сторін; 4) право наняти юридичного представника; 5) належне повідомлення і право надати свої пояснення; 6) мова судочинства; 7) своєчасне здійснення правосуддя; 8) тимчасові забезпечувальні заходи; 9) структура судочинства; 10) принцип диспозитивності (Party Initiative and Scope of the Proceeding); 11) обов'язки сторін та юридичних представників;

12) множинність позовних вимог і сторін; вступ до процесу; 13) думка *Amicus Curiae*; 14) обов'язок суду із керівництва процесом; 15) залишення заяви без розгляду і ухвалення заочного рішення; 16) доступ до інформації і доказів; 17) санкції; 18) доказові привілеї та імунітети; 19) усне та письмове представлення позицій сторін і доказів; 20) публічність судочинства; 21) тягар доказування і критерій доведення; 22) обов'язок визначення питань факту та права; 23) судові рішення та його мотиви; 24) мирова угода; 25) судові витрати; 26) негайне виконання судових рішень; 27) апеляція; 28) *Lis Pendens* та *Res Judicata*; 29) ефективне виконання; 30) визнання судових рішень; 31) міжнародне судове співробітництво.

Як вказує Н. Ендрюс, Принципи визначені на трьох рівнях: фундаментальні процесуальні гарантії, інші провідні принципи та «рамкові або випадкові принципи», тобто, варіюються від квазіконституційної декларації фундаментальних процесуальних гарантій до основних принципів, що визначають хід процесу, конкретні важливі деталі процедури²⁰.

Ці принципи були також доповнені певними правилами – «*Rules of Transnational Civil Procedure*» (Правила транскордонного цивільного процесу), які не були ухвалені ні UNIDROIT, ні ALI, і були доповненням до принципів, за допомогою яких можна було б більш успішно їх запровадити в національну систему. Правила є більш детальними та конкретними, ніж загальні принципи, тому можуть стати кращою рекомендацією для національних законодавців, які хочуть використати принципи в якості основи для перегляду своїх процесуальних норм²¹.

В.В. Комаров цілком справедливо зауважує, що ці Правила можна розглядати як приклад нормативного акта, що претендує на масштабну гармонізацію цивільного судочинства, в якому автори намагалися виявити фундаментальну тотожність і основні відмінності між процесуальними системами континентального і загального права та закріплюють основні принципи цивільного судочинства, які визнаються в сучасних суспільствах і є спробою об'єднати кращі елементи змагальної процедури і те, що властиво процесуальним системам загального і континентального права²².

Наступною найбільш системною спробою гармонізації цивільного процесуального права став проект робочої групи Марселя Шторма. Упродовж 1987–1994 рр. під його керівництвом було підготовлено серію статей із роз'ясненнями, спрямованих на гармонізацію цивільного процесуального права в ЄС, які дістали назву «*Approximation of Judiciary Law in the European Union*» («Зближення судового права в ЄС»)²³. Проект можна назвати успішним початком реалізації ідеї запровадження єдиних підходів у цивільному судочинстві на європей-

ському просторі з огляду на спричинений науковий резонанс та результати, яких було досягнуто.

Професор Марсель Шторм відіграє надзвичайно важливу роль в розвитку цивільного процесуального права, здійснивши величезний вклад в науку і доклавши титанічні зусилля до реалізації ідей зближення та гармонізації цивільного процесуального законодавства країн-членів ЄС. Він став одним із ідейних провідників та натхненником підготовки єдиного кодексу цивільного судочинства, засновником IAPL (Міжнародної Асоціації Процесуального Права). На першому Всесвітньому Конгресі цієї асоціації у 1977 року, який було проведено в місті Гент, де народився і виріс Марсель Шторм, він зробив пропозицію підготувати єдиний європейський кодекс цивільного судочинства з огляду на закріплені в Європейській конвенції права кожної особи на справедливий розгляд справи в суді та задля забезпечення положень установчих договорів ЄС. У 1986 році він знову запропонував доволі еволюційну для того часу ідею перебороти табу і преференції національних держав регулювати цивільні процесуальні правовідносини та створити єдиний кодекс цивільного процесу на теренах Євросоюзу. І тільки після цього Єврокомісією було створено робочу групу із дванадцяти представників від кожної країни-члена ЄС, яка розпочала свою роботу у 1987 року.

Фінальний звіт робочої групи було опубліковано у 1994 році. За цим проектом готувався єдиний модельний кодекс цивільного судочинства країн-членів ЄС, але, з огляду на суттєві розбіжності у врегулюванні інститутів цивільного процесуального права, було виділено 16 питань, які в подальшому слід було б апроксимувати: примирення сторін; початок розгляду справи; предмет судового спору; відкриття доказів; свідки; доказування і докази; припинення розгляду; розгляду за замовченням; витрати; забезпечувальні заходи; платіжні доручення; виконання; пеня за невиконання судового акту; строки; недійсність; звернення та відводи суддів²⁴.

Проект М. Шторма викликав деякі дискусії в науковому товаристві, зокрема, був розкритикований П. Ліндбломом²⁵. Незважаючи на критику своїх ідей, а також власні сумніви у можливості їх швидкої практичної реалізації, професор Шторм до найбільших досягнень гармонізації цивільного процесуального законодавства в ЄС відносить European Order for Payment Procedure та European Small Claim Procedure – дві сучасні, альтернативні національним, спрощені процедури розгляду справ. Можна погодитись, що саме його ідеї були покладені в основу подальшої роботи із гармонізації цивільного процесуального права, зокрема, знайшли своє відображення у цих процедурах.

Відправною точкою реалізації цих ідей стали Green Paper on a European Order for payment procedure від 20 грудня 2002 року²⁶, де було запропоновано для обговорення спрощену процедуру розгляду справ. У 2006 році було запроваджено European order for payment procedure (надалі – ЕОРР), які вступили в силу 12 грудня 2008 року.

ЕОРР представляють собою конкретні прискорені недорогі процедури вирішення спорів, які не будуть оскаржуватися, і забезпечують швидку сплату заборгованості і використовуються в багатьох країнах ЄС. Було передбачено дві наступні моделі розгляду справ: по-перше, це так звана «доказова» модель, в якій позивач надає письмові докази в обґрунтування своїх вимог, які розглядаються суддею; і, по-друге, модель «без доказів», коли суд, у випадках, коли претензії допустимі і задоволені основні формальні вимоги, ухвалює постанову про виплату без надання підтверджуючих документів. Заявники можуть звернутися в одному або іншому порядку, деколи застосування цих моделей залежить від конкретної країни²⁷.

І, безумовно, поряд із ЕОРР, істотним досягненням гармонізації цивільного процесуального права є запровадження процедури, яка регулює порядок судового розгляду дрібних спорів – European Small Claims Procedure (надалі – ЕСПР), який набув чинності 1 січня 2009 року (надалі – ЕСПР). ЕСПР представляє собою унікальну систему, яка із 2009 року запроваджена на територіях всіх країн-членів ЄС (окрім Данії). Єдина процедура транскордонного врегулювання цивільних та комерційних справ, ціна позову в яких не перевищує 2000 євро, є альтернативою національним процедурам вирішення таких спорів. В деяких державах-членах були передбачені різні спрощення загальних процедур для розгляду справ із невеликими сумами, і вони стали прикладом для ЕСПР.

Ці правила покликані надати можливість громадянам і бізнесменам у всій Європі якнайшвидшого і доступного цивільного правосуддя у справах; вони є одноманітним у всіх державах-членах і в усіх процесуальних діях від початку процедури до виконання рішення суду. Нею передбачено спрощений порядок подання доказів, а також можливість проведення розгляду справи виключно письмово, однак можливість оскаржити рішення повністю виключається або обмежується.

Критикуючи підходи, застосовані при запровадженні цих процедур, М. Шторм відмітив, що сучасний курс, на якому базується європейське процесуальне право, є невірним шляхом з огляду на те, що перші дві по-справжньому європейські процедури не вірні у своїй структурі, оскільки вони помилково були обмежені транскордонними спорами і існують пліч-о-пліч з низкою правил, які застосовуються у 27 державах-членах²⁸; крім того, обидва регламенти виявили низку прогалин,

які повинні бути заповнені і доповнені кожною з 27 національних законодавчих влад²⁹.

Але, незважаючи на певні недоліки, які супроводжують запровадження цих процедур, їх прийняття слід визнати вагомим кроком у розвитку спільного європейського цивільного правосуддя.

Сучасний етап гармонізації цивільного процесуального права в європейських країнах характеризується спрямуванням у напрямку розробки єдиного модельного кодексу правил цивільного судочинства.

Гармонізація цивільного процесуального права повинна була привести до прийняття або *Codigo Tipo Europeo*, або основи, яка б слідувала моделі, розробленої для проекту кодексу Європейського договірних права, зауважував свого часу Марсель Шторм³⁰. Прикладом такого модельного кодексу, зазвичай, називають *Codigo Procesal Civil Modelo para Iberoamerica 1988* р. Цей кодекс було підготовлено Американським інститутом процесуального права, який було засновано у Монтевідео на Першій Латиноамериканській конференції з процесуального права в 1957 року³¹. Хоча цей кодекс не отримав обов'язкової сили, він виступає моделлю для реформ в процесуальному праві в Латинській Америці, зокрема, одним з перших прикладів його впливу є *Codigo General del Proceso 1989* року в Уругваї та інші, що є надзвичайно важливим досягненням гармонізації права³². Це цілком обґрунтований та очевидний процес для країн – колишніх колоній Іспанії та Португалії, враховуючи їх взаємозв'язок та взаємозалежність розвитку правових систем, сьогодні об'єднаних у Організацію Іберо-Американських держав³³. Не випадково останніми роками ця проблематика почала привертати увагу деяких вчених зі Східної Європи як приклад комплексної гармонізації цивільного процесуального законодавства в регіональному масштабі, як вірно зауважує В.В. Комаров³⁴.

Але гармонізації регіональних правил більше уваги приділяють науковці Західної Європи – так, *The European Law Institute* (Європейський інститут права) спільно із *UNIDROIT* у 2013 році запроваджують проект під назвою «*From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure*» («Від транснаціональних принципів європейським правил цивільного судочинства») з огляду на передбачену в *UNIDROIT* Робочу програму на 2014 – 2016 рр. «*Transnational civil procedure – formulation of regional rules*» («Транснаціональний цивільний процес – розробка регіональних правил»)»³⁵.

Відправною точкою для цієї роботи були визначені Принципи *ALI-UNIDROIT*, які будуть розвиватися в світлі: 1) Європейської конверсії і Хартії фундаментальних прав ЄС; 2) подальшого зближення права ЄС; 3) загальних традицій європейських країн; 4) проекту робочої групи проф. Шторма; а також інших необхідних європейських джерел.

Як зазначають автори проекту, він може служити корисним інструментом для уникнення фрагментарних і безсистемних змін європейського цивільного процесуального права, а також для подальшого розвитку Принципів ALI/ UNIDROIT, і представляє собою першу спробу розвитку інших регіональних проектів адаптації цих Принципів до особливостей регіональних правових культур та правил³⁶.

Перша зустріч робочої групи відбулась у Відні 18-19 жовтня 2013 року та була спрямована на початковий аналіз серії різних тем з метою виявлення найбільш перспективних питань і найбільш підходящих методологічних підходів для проекту. Як зауважують учасники Initial report on the ELI-UNIDROIT 1st Exploratory Workshop³⁷ є підстави для оптимізму щодо перспектив загальноєвропейських правил в багатьох областях цивільного судочинства, зокрема, вони зауважують про те, що розробка типового європейського кодексу є реалістичною, але проект не повинен бути обмежений транскордонними справами.

Слід відмітити важливість та нагальну необхідність приєднання до гармонізаційних процесів, які відбуваються в ЄС. По суті, відносини між європейськими і національними правилами, як правильно зауважив М. Шторм, можуть бути врегульованими шляхом одного із наступних способів: або поганим прикладом, встановленням правил типу ESCP, коли європейські і національні процедури існують поряд, кожне зі своєю власною сферою застосування; або заміною національного процесуального законодавства кожної з держав-членів європейською системою процесуального права, що є абсолютно нереальним; або надання громадянину вибір між національними та європейськими правилами процедури, іншими словами, «нехай перемаже найсильніший»³⁸.

Останній підхід і варто підтримати, оскільки цілком очевидно, що будь-яка особа буде шукати найбільш ефективний оптимальний спосіб та форму захисту своїх прав, що на практиці покаже найкращі шляхи до удосконалення цивільного судочинства і дозволить уникнути необґрунтованих непослідовних змін.

1. *Rhee van C. H. Civil Procedure* / C. H. van Rhee, R. Verkerk R. // *Edgar Encyclopedia of Comparative Law* / ed. by J.M. Smits. – 2006. – P. 120-134; *Storm M. Improving access to Justice in Europe* / M. Storm // *Teka Kom. Praw.* – OL PAN, 2010. – P. 207–217; *Vernadaki Z. Civil Procedure Harmonization in the EU: Unravelling the Policy Considerations* / Z. Vernadaki // *J. of Contemporary Europ. Research.* – 2013. – Vol. 9, N 2. – P. 297–312; *Wagner G. Harmonisation of Civil Procedure: Policy Perspectives* [Електронний ресурс] / G. Wagner. – Режим доступу : <http://ssrn.com/abstract=1777233/>. 2. *Комаров В.В. Цивільний процес у глобальному контексті* / В.В. Комаров // *Право України.* – 2011. – № 10. – С. 20-29. 3. *Principes de procédure civile propres à améliorer le fonctionnement de la justice* R (84) 5, 28.02.1984

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=603541&SecMode=1&DocId=682116&Usage=2>. **4.** *ALI / UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/ali-unidroitprinciples-e.pdf>. **5.** *Storme M. Approximation of Judiciary Law in the European Union / Storme M. ; Rapprochement du Droit Judiciaire de l'Union europeenne.* – Kluwer ; Dordrecht, 1994. – 225 p. **6.** *EC Regulation (1896/2006) European order for payment procedure* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_civil_matters/116023_en.htm. **7.** *EC Regulation 861/2007 European Small Claims Procedure* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/consumers/protection_of_consumers/116028_en.htm. **8.** *From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.europeanlawinstitute.eu/projects/current-projects-contd/article/from-transnational-principles-to-european-rules-of-civil-procedure/?tx_ttnews%5BbackPid%5D=137874&cHash=30981e5bc9618fbff47b45f915463642. **9.** *Principes de procédure civile propres à améliorer le fonctionnement de la justice R (84) 5, 28.02.1984* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=603541&SecMode=1&DocId=682116&Usage=2>. **10.** *Rhee van C. H., Verkerk R.* Цит. праця. **11.** *Andrews N. English Civil Procedure: Fundamentals of the New Civil Justice System / Andrews N.* – Oxford : Oxford University Press. – P. 50. **12.** *Rhee van C. H., Verkerk R.* Цит. праця. – P. 125. **13.** *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод* [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004. **14.** *Rhee van C. H., Verkerk R.* Цит. праця. – P. 128. **15.** *Hazard G.C. Stürner and A. Gidi Introduction to the Principles and Rules of Transnational Civil Procedure' /G.C. Hazard, M. Taruffo* // *New York University Journal of International Law and Politics.* – № 33(3). – P. 769-784. **16.** *ALI / UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/ali-unidroit-principles-e.pdf>. **17.** *Члени робочої групи:* Ніл Ендрюс, Університет Кембрідж, ВК; професор Фредерік Ферран, Ліон, Франція; професор П'єр Лалів, Університет Женев, Швейцарія; професор Масанорі Кавано, Університет Нагойя, Японія; Аїда Кемельмайер де Карлуччі, Верховний Суд, Мендоза, Аргентина; професор Джефрі Хазард-молодший, США; професор Роналд Нлапо, Південна Африка; професор Рольф Штенер; Університет Фрайбурга, Німеччина; участь у дискусіях брав також Антоніо Гіді (США, Бразилія). **18.** *Andrews N. Fundamental Principles of Civil Procedure: Order Out of Chaos / N. Andrews* // *Civil Litigation in a Globalising World / ed. by X. E. Kramer, C. H. van Rhee.* – 2012. – P. 21. **19.** *Принципи трансграничного гражданского процесса / перевод Е. Виноградова, М. Филагова.* – М., Инфотропик Медия, 2011. – С. – 3-10. **20.** *Andrews N. Fundamental Principles of Civil Procedure: Order Out of Chaos / Neil Andrews / N. Andrews* // *Civil Litigation in a Globalising World / ed. by X. E. Kramer, C. H. van Rhee.* – 2012. – P. 20. **21.** Там само. – P. 19–22. **22.** *Комаров В.В. Цивільний процес у глобальному контексті / В.В. Комаров // Право України.* – 2011. – № 10. – С. 20-29. **23.** *Storme M. Approximation of Judiciary Law in the European Union / Storme M. ; Rapprochement du Droit Judiciaire de l'Union europeenne.* – Kluwer ; Dordrecht, 1994. – 225 p. **24.** Там само. **25.** *Lindblom P.H. Harmony of Legal Spheres. A Swedish View on the Construction of a Unified European*

Procedural Law, European Review of Private Law. – 1997. – P. 11 – 46. **26.** Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation [COM (2002) 746 final – not published in the Official Journal]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/other/133212_en.htm. **27.** EC Regulation (1896/2006) European order for payment procedure [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_civil_matters/116023_en.htm. **28.** На момент публікації його статті до країн-членів ЄС належали 27 країн, Хорватія стала 28-ою країною-членом ЄС у 2013 році. **29.** Storm M. Improving access to Justice in Europe / M. Storm // TeKa Kom. Praw. – OL PAN, 2010. – P. 207–217. **30.** Rhee van C. H., Verkerk R. Цит. праця. – P. 120-134. **31.** El Instituto Iberoamericano de Derecho Procesal (1957-1988). Historia de las Jornadas [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.venezuelaprocesal.net/codigomodelo.htm#_Toc199412342. **32.** Rhee van C. H., Verkerk R. Цит. праця. – P. 120-134. **33.** Організація Іbero-Американських держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oei.es/index.php>. **34.** Комаров В.В. Цивільний процес у глобальному контексті / В.В. Комаров // Право України. – 2011. – № 10. – С. 20-29. **35.** Transnational civil procedure – formulation of regional rules [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unidroit.org/about-unidroit/work-programme?id=1625>. **36.** From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.europeanlawinstitute.eu/projects/current-projects-contd/article/from-transnational-principles-to-european-rules-of-civil-procedure/?tx_ttnews%5BbackPid%5D=137874&cHash=30981e5bc9618fbff47b45f915463642. **37.** Initial report on the ELI-UNIDROIT 1st Exploratory Workshop [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Projects/ELI-UNIDROIT_Workshop_initial_report.pdf/. **38.** Storm M. Improving access to Justice in Europe / M. Storm // TeKa Kom. Praw. – OL PAN, 2010. – P. 216–217.

УДК 346.9

П. С. БОРЦЕВИЧ

ПРОБЛЕМИ УКЛАДАННЯ ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ ТА ПРАВОЧИНІВ, ЩОДО ВЧИНЕННЯ ЯКИХ Є ЗАІНТЕРЕСОВАНІСТЬ

Досліджено аспекти правової природи значних правочинів та правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість. Проведено аналіз положень чинного законодавства України, а також правозастосовчої практики щодо умов та порядку укладення зазначених правочинів. У висновках вказується на важливість регулювання

© **БОРЦЕВИЧ Павло Святославович** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ